

Pratarmė

Šis dvigubas *Acta Academiae Artium Vilnensis* numeris ypatingas – jame skelbiami temiškai, problemiškai ir metodologiškai įvairūs straipsniai – tai kolegų, draugų ir mokinių dovana ir padėka Profesorei Aleksandrai Aleksandravičiūtei 70 metų jubiliejaus proga. Vedini susižavėjimo Profesorės asmenybe ir darbais rengėme straipsnius, kurie atspindi, tęsia, plėtoja, pildo Jos daugiaplanius tyrimus bei atliepia plačius mokslinius ir kultūrinius interesus. Profesorės darbai kelioms Lietuvos menotyrininkų kartoms yra tapę įkvėpimo šaltiniu, paskata kelti klausimus, postūmiu atsigręžti į ne visada vizualiai įspūdingus, bet kultūriškai aktyvius objektus. Jos tyrimai – tai mokslinio reiklumo, sintetinio mąstymo, kalbinio tikslumo, interpretacinio meistriškumo pavyzdžiai. Visur, kuo domisi Profesorė – nuo liaudiškųjų amatų, kūrybinės meistrystės iki sakralumo raiškos ar epochų kultūros sandų manifestacijų kasdieniuose objektuose, atsiskleidžia ne tik gili humanitarinė erudicija ir meninė pajauta, bet ir kūrybingos vaizduotės polėkis. Nagrinėdama kūrinius, Profesorė įvardija jų subtiliausius niuansus, tuolaites reikšmes bei dabartines prasmes ir, svarbiausia, suteikia jiems bendrakultūrinės koordinatės. Paradoksalu, bet kultūros pamatus po pavieniais kūrinių klojantys Jos tyrimai ardo sienas tarp meno sričių, rūšių, žanrų ir hierarchijų. It dirigentė orkestrui Aleksandra jungia vaizdus ir daiktus į mainų ir kaitos grandines, prakalbindama jų specifiką tam, kad atskleistų universaliuosius pradus. Mums, Profesorės draugams, kolegoms, mokiniams, didžiulė garbė ir profesinio likimo malonė pažinti Aleksandrą asmeniškai – jaučiamės apdovanoti Jos žiniomis, išmintimi ir humoru. Suprantama, šis AA AV numeris – tai netobulas mūsų dėkingumo ženklas, tačiau viliamės, kad šioje neidealioje dovanoje Profesorė atpažins stoteles, pro kurias mus vedė neleidama pasiklysti, bet skatindama klajoti po kultūros, dailės ir paveldo tyrimų laukus.

Profesorės mokslinę veiklą ir vaidmenį dailėtyroje išsamiai aptaria Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė straipsnyje „Platus akiratis, gilus mąstymas, daugiašakė profesinė veikla“. Kitų autorių parengtų straipsnių

akstinas – kuri nors Aleksandros tyrimų sritis, problematika ar aspektai. Suprantama, kad daugiausia tęsinių sulaukė Jos nuosekliai plėtoti bažnytinės dailės tyrimai. Antai Irena Vaišvilaitė, aprašydama Glevos Dievo Motinos vainikavimo istoriją, kelia fundamentinius sakralumo ir meniškumo, maldingumo ir istoriškumo klausimus. Sigita Maslauskaitė-Mažylienė, remdamasi gausia krikščioniškosios raštijos tradicija, sprendžia šv. Judo Tado ir šv. Tomo ikonografinių atributų mįslės. Visapusiškai Profesorės nagrinėtą altorių problematiką pildė Mindaugo Paknio tyrimas, skirtas XVII a. pirmos pusės rašytinių šaltinių informacijai apie altorių spalvingumą ir ikonografiją. Šiuos liudijimus vaizdžiai tęsia Asta Giniūnienė, apžvelgdama Rykantų Švč. Trejybės bažnyčios sienų tapybą. Konkrečiam objektui skirtus tyrimus plėtoja Dalia Vasiliūnienė gilindamasi į Šakynos bažnyčios liturginių indų rinkinį ir iš anapus Atlanto atliepia Lauros Petrauskaitės aptariama Šiluvos Marijos koplyčios Vašingtone istorija. Krikščioniškojo meno išsiskirtumą ir liaudiškąją raišką atskleidžia Jolanta Zabulytė, pristatanti Aukštaitijos medinių ir metalinių kryžių dekorą simboliką. Sakralinio paveldo išsaugojimo klausimus kelia Margarita Janušonienė apžvelgdama Raižių mečetės minbaro restauravimą. Giedrės Mickūnaitės straipsnis, skirtas *Išminčių pagarbinimo* paveikslui, viena vertus, tęsia sakralinės dailės tyrimų temą, kita vertus, paliečia Aleksandros plėtotus Šiaurės renesanso sklaidos ir sampratos Lietuvoje klausimus. Į manierizmo problematiką aktualiu knygotyros aspektu gilinasi Ieva Rusteikaitė nagrinėdama Stanislovo Sabino knygos įrišą. Asmens, aplinkos ir edukacijos temą plėtoja Joana Vitkutė aptardama Lietuvos muziejų kolekcijose esančius vaikų portretus ir jų atributus. Pasitelkdamas Paežerių dvaro rūmų pavyzdį, Apšvietos nuostatų raišką architektūrinėje puošyboje analizuoja Marius Daraškevičius. Gyvenamosios aplinkos funkcinio ir estetinio modernėjimo temą plėtoja Dalia Klajumienė pristatydamą XIX a. – XX a. pirmos pusės koklines krosnis ir židinius. Baldininkystės srityje į šią problematiką gilinasi Eglė Bagušinskaitė aprašydama lenktųjų baldų gamybos technologiją, fabrikus ir jų gaminius. Su „Dailės“ kooperatyvo veikla supažindinantis Rasos Dargužaitės straipsnis atskleidžia dailininkų ir tautodailininkų situaciją bei jų kūrinių sklaidą Antrojo pasaulinio karo metais. Straipsnių rinkinį užbaigia aktulius meno teorijos klausimus

keliančios kūrinių interpretacijos: Deima Katinaitė, aptardama kūrinio skverbį į gamtą, gvildena dirbinio gyvumo temą; Evelina Januškaitė interpretuoja tuo pačiu metu vaizdu esančius ir vaizdavimą neigiančius Agnės Jonkutės kūrinius.

Kad pristatyti straipsniai atliepia tik mažą dalį temų, nagrinėtų Aleksandros Aleksandravičiūtės, aiškiai parodo itin gausi Profesorės bibliografija, sudaryta Vilniaus dailės akademijos bibliotekos darbuotojų. Greta mokslininkams įprastinių straipsnių, monografių, knygų skyrių, recenzijų, joje vardijami ir dailėtyrinio darbo specifiką perteikiantys tekstai, skelbti meno leidiniuose. Visgi išskirtinis šios bibliografijos bruožas – tai ilgas baigiamųjų darbų, meno doktorantų tiriamųjų projektų ir menotyros disertacijų, parengtų vadovaujant Aleksandrai Aleksandravičiūtei, sąrašas. Ilgametis dėstyimas visų pakopų daugelio specialybių Dailės akademijos studentams dar sykį liudija platų Profesorės akiratį, nuolatinį meno procesų apmąstymą bei kryptingą palaikymą besimantiems naujų tyrimų ar keliantiems probleminius meno ir kultūros paveldo klausimus. Negalima pamiršti ir išskirtinės Profesorės kantrybės, neįmanomos be tikėjimo menotyrininko darbu, kuris visus susieja ne tik šiame Aleksandrai Aleksandravičiūtei skirtame žurnalo numeryje.

Dėkojame ir linkime Profesorei ilgiausių, kūrybingų metų!

Giedrė Mickūnaitė

Foreword

This double issue of *Acta Academiae Artium Vilnensis* is special indeed – it comprises a collection of articles, contributed by colleagues, friends, and students, in heartfelt appreciation of Professor Aleksandra Aleksandravičiūtė on the occasion of her 70th anniversary. These articles encompass a wide range of topics, questions, as well as methodologies, serving as a token of admiration for the Professor's remarkable personality and field-shaping scholarly contributions. In homage to the Professor's invaluable influence and scholarly oeuvre, we have crafted these articles to reflect, extend, explore, and enrich her multifaceted research, catering to a broad spectrum of scholarly and cultural interests. The Professor's works have served as a wellspring of inspiration for several generations of Lithuanian art historians, inciting thought-provoking inquiries and offering fresh perspectives on sometimes unremarkable yet culturally significant artifacts. Her research exemplifies the highest standards of scientific rigour and synthetic thinking, linguistic precision, and interpretive finesse. Irrespective of the subject matter, be it popular crafts or artistic craftsmanship, the embodiment of the sacred, or the manifestation of cultural elements across various historical epochs in everyday objects, Professor Aleksandravičiūtė's analysis reveals not only her profound humanitarian erudition and artistic sensibility but also the flights of her creative imagination. Delving into the intricate nuances of these works, she unearths their subtlest shades of meaning, both contemporaneous and current, and skilfully situates them within the broader cultural tapestry. Paradoxically, Professor Aleksandravičiūtė's research not only establishes the cultural bedrock for individual works but also dismantles the boundaries between art fields, forms, genres, and hierarchies. Much like an orchestra conductor, she interconnects images and objects, weaving chains of transformation and exchange and highlighting their unique characteristics to unveil their universal origins. For those of us fortunate enough to know Aleksandra on a personal level – be it as friends, colleagues, or students – it is an immense honour and a gift of professional destiny.

We are blessed to have had the opportunity to witness her vast knowledge, wisdom, and humour. This issue of AAV, though imperfect, stands as a humble testament to our profound gratitude. We earnestly hope that within this imperfect gift, the Professor will recognize the milestones she guided us through, vigilant to ensure we remained on the right path, and inspiring us to venture further into the realms of culture, art, and heritage research.

The opening article by Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė “Broad Horizons, Deep Thinking, Multifaceted Professional Activity” thoroughly examines the Professor’s scholarly endeavours and her significant role in the realm of art. Other authors in this collection have been motivated by specific fields, issues, or aspects of Aleksandra’s research, with a particular focus on her extensive studies of church art. For instance, Irena Vaišvilaitė delves into the narrative surrounding the crowning of the Virgin of Gleva, raising essential questions about sacredness, artistry, piety, and historicity. Drawing from the rich tradition of Christian writings, Sigita Maslauskaitė-Mažylienė unravels the enigmatic iconographic attributes of St. Jude Thaddeus and St. Thomas. Mindaugas Paknys supplements the comprehensive analysis of altars undertaken by the Professor through his research on written sources concerning the coloration and iconography of altars from the first half of the seventeenth century. The testimonies continue as Asta Giniūnienė reviews the wall paintings of the Holy Trinity Church in Rykantai. Dalia Vasiliūnienė engages in object-oriented research, delving into the collection of liturgical vessels from the Šakyna Church. From across the Atlantic, Laura Petrauskaitė contributes a discussion on the history of the Chapel of Our Lady of Šiluva in Washington. Jolanta Zabulytė examines the decorative symbolism found in wooden and metal crosses from the Aukštaitija region, thereby revealing the roots of Christian art and its popular expressions. Finally, Margarita Janušonienė sheds light on the preservation of sacred heritage while reviewing the restoration of the minbar of the Raižiai Mosque. Giedrė Mickūnaitė’s article focused on the painting of the *Adoration of the Magi* not only continues the exploration of sacred art research, but also addresses the spread and perception of Northern Renaissance in Lithuania, a topic that Professor Aleksandra Aleksandravičiūtė has extensively

developed. Ieva Rusteikaitė delves into the aspects of mannerism in book research, drawing insights from the binding of Stanisław Sabinka's book. Jolana Vitkutė's contribution revolves around the issues of an individual, their environment, and education. She explores the portraits of children found in Lithuanian museum collections, examining the attributes associated with them. Marius Daraškevičius investigates the expression of Enlightenment notions in architectural decoration, using the Paežeriai manor house as an example. Dalia Klajumienė further develops the topic of functional and aesthetic modernization of living environments by presenting tile stoves and fireplaces from the nineteenth century to the first half of the twentieth century. Eglė Bagušinskaitė addresses furniture production techniques, focusing specifically on the technology of bentwood furniture production, factories involved, and their products. Rasa Dargužaitė's article introduces the activities of the Dailė Cooperative, shedding light on the situation of professional and folk artists as well as the dissemination of their works during the Second World War. The collection of articles concludes with interpretations of artworks that raise topical questions in art theory: Deima Katinaitytė explores the concept of liveness in artifacts by examining how artworks permeate nature, while Evelina Januškaitė interprets the works of Agnė Jonkutė, which function as images while simultaneously challenging the notion of representation.

The presented articles only scratch the surface of the vast array of topics studied by Aleksandra Aleksandravičiūtė, as evidenced by the extensive bibliography compiled by the library staff of the Vilnius Academy of Arts. This bibliography goes beyond the customary inclusion of articles, monographs, book chapters, and reviews typically found in researchers' bibliographies. It also encompasses texts that delve into the intricacies of art research, published in various art publications. However, the most remarkable aspect of this bibliography is the extensive list of graduation theses, research projects of doctoral students in art, and dissertations in art history that were developed under the supervision of Aleksandra Aleksandravičiūtė. Her long-standing commitment to teaching students at all levels and across numerous disciplines at the Vilnius Academy of Arts attests to

her broad intellectual horizons, continuous contemplation of art processes, and unwavering support for those undertaking new research or exploring challenging issues related to art and cultural heritage. We must not overlook the Professor's exceptional patience, which stems from her unwavering faith in the work of art historians – a quality that is shared by everyone, not just within the confines of this volume dedicated to Aleksandra Aleksandravičiūtė.

We extend our sincerest gratitude and offer our heartfelt wishes for many more creative years ahead for the Professor!

Giedrė Mickūnaitė